

Az író – magányos utazó...

(Levél a New York Times-nak)

Tisztelt Kiadó,

mint köztudott, Lót felesége sóbálvánnyá vált, amikor hátrafordult, hogy még egy utolsó pillantást vessen otthona, Szodoma falaira. Amit tollat ragadva e pillanatban érzek, az első-sorban egyfajta félelem, amit még tetéz annak teljes ismeretlensége, ami előttem áll¹. Elképzelhető, hogy az előbb említett hölgy is nem annyira a szülőföld iránti szeretete, hanem az ismeretlen jövő miatti félelem hatására tette azt, amit megtiltottak neki.

Nekem nem tilos hátraneézni. Sőt, mindezt meglehetősen kényelmes körülmények között tehetem meg, hogy papírra vessem az élem távuló látványt, jelen esetben a New York Times oldalain, melyeket szíves rendelkezésemre bocsátottak. Abban azonban nem vagyok biztos, hogy az általam leírt látvány minden nézőnek elnyeri majd a tetszését. A magam védelmére mindössze annyit mondhatok, hogy bár „ami fontos” – mint egy orosz költő mondta –, „csak bizonyos távolságból látható meg”, jelen esetben ez a távolság olyan nagy, hogy a dolgok elmosódnak, nem a nézőpont, hanem maga a látás válik kérdésessé. Remélem, hogy a látásom nem téveszt meg, azt azonban hadd hangsúlyozzam ki, hogy mindez az én látásom, a sajátom, ha valamit látok, vagy fordítva: nem látok meg abból, amit mások látnak, vagy nem látnak, az nem azt jelenti, hogy a látásom rossz, hanem csak azt, hogy az enyém.

Nem próbálok meg objektívnak tűnni, sőt úgy vélem, az objektivitás egyfajta vakság, amikor nincs lényeges különbség aközött, amit elől, illetve a háttérben látunk. S végül hadd apeláljak a sajtószabadság nyújtotta előjogokra, bár ennek a szabadságnak, mint minden békésen és nem harc árán megszerzett szabadságnak, vannak árnyoldalai is. A második generációban ugyanis a szabadság már öröklött, nem személyes érték. Arisztokrácia ugyan, de elszegényedett. Az ilyen szólásszabadság már a szólás inflációját eredményezi.

Persze pozitívumok is vannak. Ez a szabadság mindenesetre lehetővé teszi, hogy egy dolgot minden lehetséges nézőpontból megvizsgáljunk, akár a legidiotábból is. Az így meghozott döntés bizonyos kihagyásokat is jelent. Minél több körülményt és nézőpontot veszünk figyelembe, a döntés annál nehezebb. A mellékes körülmények és a mellékes fikciók, melyeket a szólás inflációja szül, beszennyezhetik gondolkodásunkat és saját életre kelve gyakran elhomályosítják a dolgok valódi állását. Ennek eredménye végül nem a szólás szabadsága, hanem az attól való függés lesz. A sóbálványra azonban e két dolog egyike sem – sem a szabadság, sem a rabság – nem jelent veszélyt.

Oroszországot nem önszántamból hagytam el. Hogy miért történt – nehéz kérdés. Lehetséges, hogy a verseim miatt, bár nem volt bennük semmiféle „kontra”. Jól lehet, hogy „pro” sem. Finoman szólva, valami egészen más volt bennük. De az is lehet, hogy azért, mert szinte minden állam az alattvalóiban vagy rabot, vagy ellenséget lát. Az ok nem világos előttem. Tudom, hogy mi történt, de hogy ki, vagy mi áll mögötte, nem fogok találgatásokba bocsátkozni. Az ilyen döntéseket, úgy vélem, igen magas, csaknem szeráfi körökben hozzák. A szárnyak könnyű suhogását lehet csak meghallani. De nem is akarok ezen gondolkodni. Úgyis mindegy, hogy a gondolataim jó felé tapogatóznak-e, az sem használna semmit. A hivatali szférák olyan cím, amelyre általában fölösleges a gondolatainkat irányítani. Kár lenne az időnket ilyesmire vesztegetni, hiszen csak egyszer adatik meg.

Felajánlották, hogy utazzam el, s én éltem a felajánlással. Oroszországban illet nem szokás felajánlani. Ha mégis, akkor csakis egyszer. Gondolom, senki sem lelkesedne azért, ha kitesékelnék az otthonából. Még azok sem, akik maguktól mennek el. De bárhogyan is történjék, az otthon mindig otthon marad. Akár jól, akár rosszul élt ott az ember. Nem is értem, miért várják el tőlem, sőt egyesek követelik, hogy jól besározzam. Oroszország – az otthonom, egész életem ott telt, s minden lelki javaimmal neki és népének vagyok adósa. De – még inkább – a nyelvnek. A nyelv, mint egyszer már korábban írtam, ősbib és alapvetőbb, mint bármely államiság, s valami egészen különös módon az író fel is szabadítja sokféle szociális fikció hatása alól. Érdekes érzés most a nyelvet megfigyeléseim tárgyává tenni, mintegy oldalról szemlélni, miközben éppen a nyelvnek köszönhető a közegtől, a szociumtól való távolságot tartó szemléletem, azaz látásomnak az a vonása, amiről fentebb már említést tettem. Magától értetődő, hogy a nyelv is elszenved bizonyos nyomást a közeg, a szocium részéről, a nyelv azonban – nagyon masszív; ha ugyanis a nyelv s az irodalom külső tényezőktől függnének, nálunk már réges-régen csak az ábécé létezne. Az író számára a hazaszeretnek egyetlen formája létezik: a nyelvhez kapcsolódó. Az író hazaszeretetének mértéke annak minősége, ahogyan annak a népnek a nyelvén ír, amelynek tagja. A rossz irodalom egyfajta hazaárulás. Mindenesetre a nyelvet nem szabad lenézni, megsértődni rá vagy hibáztatni. Elmondhatom, hogy a hazámra sem sértődtem meg soha. Most sem vagyok megsértődve. Sok rossz dolog történt ott velem, de legalább annyi jó is. Oroszország – hatalmas ország, minden bűne és erénye ezzel a nagysággal áll egyenes arányban. Azt biztosan állíthatom, hogy olyan nagyságúak ezek, hogy az egyedi reakció esetükben nem lehet adekvát.

Például, ha eszünkbe jutnak azok – nemcsak a művészek, hanem a nép is –, akik a sztálini lágeregekben és börtönökben pusztultak el, ha eszünkbe jut ez a több millió holt lélek – ugyan

miféle adekvát érzések létezhetnének? Vajon az egyén haragja, szomorúsága vagy zavartsága adekvát lehet-e e szinte felfoghatatlan szám esetében? Még ha ezeket az érzéseket az időben kiterjesztjük, tudatosan kultiváljuk is. Az együttérzés lehetőségei igen korlátozottak, messze elmaradnak a gonoszság lehetőségei mögött. Én nem hiszek az emberiség megmentőiben, a kongresszusokban, az állati durvaságot elítélő határozatokban. Afféle éteri remegések ezek, elhárítása a személyes felelősségnek, annak az érzésnek, hogy élsz, miközben mások meghaltak. A feledés fonákja ez csupán, egy kényelmesebb változata az amnéziának nevezett betegségnek. Miért nincsenek akkor kongresszusok az inkvizíció, a százéves háború vagy a keresztes hadjáratok áldozatainak emlékére? Vagy ők *másként* halottak? Ha már üléseket tartunk s határozatokat hozunk, a legelső határozat, melyet meg kellene hoznunk, az lenne, hogy mi mind gazemberek vagyunk, mindegyikünkben ott rejtőzik a gyilkos, csupán a véletlen körülményeknek köszönhető, hogy nem oszتانak minket, akik mintegy képzeletbeli tereben ülünk, gyilkosok és áldozatok két csoportjára. Elsőként a történelemkönyveket kellene újraírni, kitörölni minden hőst, hadvezért és hasonlót. S az első, amit le kellene írni, hogy az ember gyökeresen rossz. Ehelyett azonban az iskolások a világ minden táján a történelmi események dátumát és helyszínét tanulják meg, a tábornokok nevét biflázzák be. A temetési füst átváltozik a történelem ködfelhőivé, hogy ne lássuk a megszámlálhatatlanul sok, névtelen holttestet. A történelemben filozófiát és logikát látunk. Nos, az is teljesen logikus, ha mi is egyszer csak eltűnünk egy ilyen vagy olyan – de legvalószínűbben radioaktív – felhőben.

Én nem hiszek a politikai mozgalmakban, a személyes változásban, a lélek változásában hiszek, amikor az ember önmagába néz és úgy elszégyelli magát, hogy megpróbál változásokat elérni: önmagában, nem kívül. E helyett a belső emberi változás helyett azonban igen olcsó és veszélyes pótszert kapunk: az ilyen vagy olyan politikai változást. Inkább pszichológiai, mintsem fizikai változást jelentenek ezek. Minden politikai mozgalom ugyanis egyfajta kibúvó keresése a történelemtől való *személyes* felelősségvállalás alól. Az ember, miközben a Gonosz ellen harcol, automatikusan a Jóval azonosul, a Jó hordozójának kezdi tekinteni magát. Egyfajta önigazolás, self-comfort² ez, ami Oroszországban csakúgy elterjedt, mint bárhol másutt a világon, a jellegében van némi különbség, Oroszországban erősebb a fizikai alapja, erősebb a determináció az elsődleges értelmezésre. A kommunális az eszmék világában jellemzően még semmi jóra sem vezetett. A legmagasabb eszmék világában sem, lásd például Luthert. Hát még akkor a tisztán politikai eszmék esetében! „A világ rossz, meg kell változtatni. Ilyen és ilyen módon.” A világ nem rossz, sőt, mondhatni, jó. Az igazság az, hogy a lakói tették rosszra. Ha valamit meg kell változtatni, azok mi magunk vagyunk, nem a környezetünk. A politikai mozgalmakban rendkívül taszító az, hogy olyan messzire eltávolodnak a forrásuktól; hogy következményeik révén úgy megrontják a világot, hogy az szó szerinti, vizuális értelemben is csúnyának nevezhető; az emberi gondolkodást pedig zsákutcába juttatják. A politikai viszonyulások feszültsége egyenes arányban áll a probléma forrásától való eltávolodásukkal.

Mind úgy viselkedünk ebben az életben, mintha valaki valamikor, valahol megígérte volna, hogy az élet jobb lesz, hogy számíthatunk a harmóniára, a földi Paradicsomra. Hadd fűzzem hozzá, hogy a lélek – az emberi lélek – számára van valami elkésztő a földi Paradicsomról szóló próféciában. Semmi sem lehet rosszabb az emberi tudat számára, mint amikor a metafizikai kategóriákat felcseréljük pragmatikai, erkölcsi vagy szociális kategóriákra. De ha csak a pragmatikus szinten maradunk is, ha megpróbáljuk felidézni, hogy ki és mikor mondott nekünk valami hasonlót, a szüleink jutnak az eszünkbe akkor, amikor betegágyban fekdünk, a dajkánk, a tanító nénink, egy újság címe, esetleg egy reklám. A valóságban ha valaki valamit mondott az embernek, az Isten volt, Adámval közölte, hogy hogyan fog megoldozni a kenyeréért, hogyan fognak telni a napjai és éjszakái. Ez sokkal inkább hasonlít a valóságra, még meg is köszönhetjük Istennek, hogy időről időre kapunk némi pihenőt Tőle. Az élet – amilyen a valóságban – nem a Jó és a Rossz közötti harc, hanem a Rossz és a Szörnyű közötti. Manapság az ember nem Jó és Rossz, inkább Rossz és Szörnyű közül választhat. Ma az embernek az a feladata, hogy jó maradjon a Rossz birodalmában, és ne váljon maga is a Rossz hordozójává. Az életkörülmények földünkön olyan gyors ütemben váltak bonyolulttá, hogy az ember, olybá tűnik, nem volt az ilyen ütemű változásokra kellőképpen – még biológiailag sem – felkészülve, s most inkább hajlamos a hisztériára, mint a hősiességre. Ha nem is hitre, akkor erre a személyes hősiességre kell őt felszólítani, ahelyett, hogy azzal a reménnyel kecsegtetjük, hogy valaki (egy új rezsim, egy új elnök) majd megkönnyíti a dolgát.

Az irodalom egyik, ha nem a legfőbb feladatának is ezt tekintem: az embereknek a történelekről adjon valós képet. Ami az eszközöket illeti, ezek minden író esetében mások. Úgy vélem, hogy az orosz irodalom ezt a feladatot mindig is sikeresebben oldotta meg, mint az orosz politikai gondolkodás, s mint orosz irodalmár, bátorodom azt gondolni, hogy én sem állok távol e hagyománytól.

Robert Frost egy alkalommal a következőt mondta: „Azt állítani, hogy költő vagy, ugyanaz, mintha azt mondanád, hogy jó ember vagy”. Magamat nem szívesen nevezem írónak, mert az író a prózával asszociálódik, én azt nem írtam. Irodalmár vagyok: ez az elnevezés semlegesebb. Mindenesetre magánszemély vagyok, nem politikai szereplő. Oroszországban sem engedtem meg, itt még kevésbé fogom, hogy valamiféle politikai játszma felhasználatát. Nem készülök arra, hogy urbi et orbi megmagyarázzam, mi Oroszország, senkinek sem szeretném „felnyitni a szemét”. Én nem vagyok reprezentatív, nem vagyok újságíró vagy riporter. Nincs semmiféle szenzációs anyagom. Úgy gondolom, egyáltalán nem is létezik szenzáció ezen a világon. Ha valami a várakozásainkkal ellentétes dolog történik, az csak a rövidlátásunk következménye. Nem akarok kiegészítő anyagokkal sem szolgálni az orosz valóságról.

Általában elmondhatom, hogy nem osztom azt a modern nézetet, hogy az egyes országoknak többet kellene tudniuk egymásról. Ahogy Robert Frost mondta: „A szomszéd akkor jó, ha a kerítés jó”.

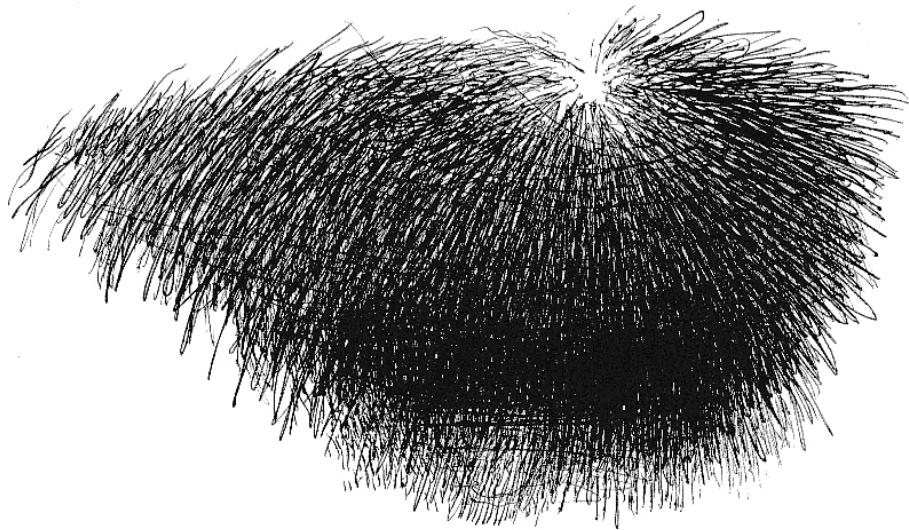
Körülbelül így, ebben a szellemben illik egy költőnek nyilatkoznia. Bizonyos okok miatt, melyek felsorolása igen hosszadalmas lenne, Oroszországban az egyház, az oktatás, az igazságszolgáltatás és néhány egyéb közintézmény mindig is siralmas állapotban voltak, feladataikat ellátni nem tudták. Így az irodalom volt kénytelen több funkciójukat is magára vállalni. Ez a szituáció, úgy gondolom, egyedülálló. Az irodalom magára vállalta az ún. tanítói szerepet. A nép lelki életének központjává, erkölcsi arculatának döntő meghatározójává³ vált. E tradíció az író számára nem csak előnyöket, hanem komoly veszélyeket is rejt magában.

Az orosz olvasó tudatába az inercia alapján hagyományozódott át a 19. századból az az elképzelés, hogy nagy irodalmunk van. Aztán többé-kevésbé automatikusan, amit elképzelünk, egyre inkább valóságként kezdjük el feltüntetni. Fél évszázad lefolyása alatt a nagy írók sorába, hivatalosan és nem hivatalosan, mintegy tucatnyi író besoroltak, akiknek a művei különböző okokból a közfigyelem tárgyává váltak. De nagy írónak csak azt tekinthetjük, aki valamilyen új szellemi eszmével gazdagítja a világot. Például Dosztojevszkijt, aki azt vallotta, hogy az emberben két szakadék van, a Jóé és a Rosszé, s az ember nem választ a kettő közül, hanem ingadozik közöttük, mint az inga. Vagy Melville-t, aki szerint Jó és Rossz harcában nincsen győztes: kölcsönösen elpusztítják egymást, ami e két legmagasabb emberi kategória pusztulásának tragédiája, pontosabban az ember tragédiája, aki e pusztulás szemlélője. Ebben az értelemben a XX. századi orosz irodalomban semmi különös nem történt Andrej Platonov egy regényén és két elbeszélésén kívül, aki élete utolsó napjaiban utcaseprőként tengődött. A többi mű csupán historiográfiai, a nyugati olvasó számára csak etnográfiai jelentőséggel bír. Olyan irodalom ez, amely stílusbravúrokkal, a szociális érzékenységu megfigyelés élességével dicsekedhet, esetenként mindkettővel, de a fenti értelemben nagynak nem nevezhető.

Az első veszély, ami az írónak a tanítói tradícióval való azonosulásából fakad, az az ebből szinte automatikusan következő apriori igazságérzet és intellektuális fölény. Ha az írónak van kellő belső józansága, eszméit egy ideig képes kordában tartani. Ha nincs – elkezd jóslatokba bocsátkozni. Ugyanis az évtizedeken át zajló lelki kasztrálás politikájának köszönhetően – mi mind első nemzedékbeli intelligencia vagyunk, eszméink (stílusunkról nem is beszélve) szinte hipnotikus bűverővel hatnak ránk. Minden kicsit is komolyabb kritika hiánya, ami felülről, de minőségileg alulról származik, még csak tetézi mindezt. De a legeslegrosszabb az, hogy a tézisek többségét, sőt mi több, az antitézist is a hivatalos álláspont determinálja. A tagadás ugyanazon a szinten valósul meg, mint az állítás. Ha pedig ezt a szintet sikerül akárcsak egy milliméterrel is meghaladni, akkora tapsvihar hangzik fel, ha nem hivatalos körökből is, hogy az sok esetben elnyomja a Múza hangját. Mindehhez vegyük még hozzá az önfeláldozás és a rezisztencia pszichológiáját, hiszen a körülményeket, melyek közt az írók dolgozni kényszerülnek, semmi esetre sem lehet ideálisnak nevezni, továbbá a kiadók rendszerét, a cenzúrát, valamint a hivatalos pozitívizmus fojtogató légkörét. Mindezekon kívül létezik még a kollégák közti, az establishment konkurenciája, akiknek a vályúnál állva tolakodni egyáltalán nem akaródzik. De ne higgyük, hogy a hallgatás vagy mai legjobb íróink alantas sorsa csupán a politikai terror eredménye. A konkurenciából is adódik ez, hiszen az egy-egy író érintő represszió ritkán történik meg a kollégák nyílt vagy hallgatólagos szankciója nélkül. Például Zoscsenkó sorsát nagyban befolyásolta Katajev vállvonogatása. Figyelembe véve az efféle testmozgásokat, a rendszeres tematikus pártképzéseket, a hallgatólagos népirtást, másként antiszemitizmust, a kulisszák mögötti marakodást, minden főszerkesztő eszeveszett törekvését arra, hogy a pozícióját megőrizze, a határidők matematikailag végtelen halogatásait stb., nem csoda, hogy azoknak hősiessége, akik a fentiek ellenére életüket az irodalomnak szentelik, az emberekből csodálatot vált ki, de ők maguk is csak tisztelettel tudnak saját magukhoz viszonyulni.

Az elmondottak elsősorban a próza helyzetére vonatkoznak, az Írószövetségen belül és kívül. Könnyen előfordulhat, hogy az általam felvázolt kép nem teljes, illetve nem pontos minden részletében, ám a dolgok általános állapota valami efféle. Én nem voltam tagja az Írószövetségnek, nem is vágytam erre komolyan. Nem obskurantizmus, nem is valamiféle magasztos eszmék álltak e mögött, csupán a munkakörülményeim igen sok fáradtsággal jártak, a munkám maga elég sok időt és lelki energiát igényelt, ami maradt, azt sajnáltam volna az irodalmi világ politikai jellegű szövédményes ügyeire fordítani. Én az irodalmárok szakmai szövetségének tagja voltam, ez a Kultúraért Felelős Minisztériumhoz tartozott. A szövetségi tagkártya többé-kevésbé megóvott az olyan kellemetlenségektől, amelyek az embert akkor érhetik, ha nincsen a munkahelyét igazoló pecsét az igazolványában. A megélhetésemet fordítások biztosították, e téren nem tapasztaltam semmiféle osztracizmust: munka mindig akadt bőven – időnként olyan sok, hogy nem tudtam a saját dolgaimmel, azaz a költéssel foglalkozni. Körülbelül havi száz rubelt kerestem, ami nekem elég is volt.

Cseppet sem nyugtalanított, hogy a verseim nem jelennek meg. Elsősorban azért, mert a költészet sokkal inkább a dolgok, az élet egyfajta megközelítése, mintsem tipográfiai termék. Természetesen ha megjelentek, örömmel fogadtam, de ennél sokkal érdekesebb volt maga a megírásuk és a gondolatok, amelyek közben foglalkoztattak. Nem igazán lelkesedem a művészeti párhuzamokért, de például egy festőnek érdekesebb a festményén dolgoznia, mint azt hallgatni, hogy milyen véleményt fogalmaznak meg a már kifüggesztett képéről. Még ha a szakértők is. A munka maga érdekesebb, mint az eredményeképpen elkészült termék sorsa, ebben különbözik a véleményünk Marxszal. Hogyan tudnánk elképzelni egy festő, vagy még inkább egy költő örömét? Miben fejeződnek ki? Virágok, lámpák, egy filmcsillagtól kapott két

puszi? En azt hiszem, hogy Frost nem akkor ünnepelt, amikor John Kennedy elnökké avatásának ceremóniáján részt vett, hanem azon a napon, amikor pontot tehetett *West-Running Brook* című verse végére.

A művészetnek ugyanis nincsen külsődleges mércéje. Mindig individuális: a művész általi megalkotásának pillanatában, és használatának (befogadásának) pillanatában a szemlélője által. Nincs szükség közvetítőkre, sőt a munka végeztével idegenné válik az alkotó számára. Az alkotónak köszönetet mondhatunk érte, vagy sem: a maximum – az maga a megalkotás, nem az érte kapott jutalom. Én mindig is szerettem a hivatásommal foglalkozni, még ha kellemetlen következményekkel is járt – mit számít, többé-kevésbé mindig fel voltam készülve ezekre. Most is fel vagyok. A különbség egy keleti és egy nyugati író helyzete között valójában, a lényegyet tekintve, nem is olyan nagy. Itt is, ott is a homlokát elég vastag falba veri. Az első esetben a fal a legkisebb érintkezésre azzal reagál, hogy fizikailag veszélyezteti az író. A másodikban – a fal hallgat, ami az író lelki állapotára nézve jelent veszélyt. Az igazat megvallva nem tudom, melyik rosszabb. De a legrosszabb a kettő ötvözte, ebben is sokunknak volt része.

„Sokunk” alatt a háború utáni nemzedék irodalmáinak nagy csoportját értem, pontosabban – az ún. „56-os nemzedéket”. A nemzedéket, melynek első életjele a magyar felkelést követő kiáltás volt. Fájdalom, sokk, keserűség, a személyes erőtlenség miatti szegény – pontosan nem is tudom, hogyan nevezzem azt az összetett érzést, amit akkor átéltünk, s mellyel tudatos életünk elkezdődött. Soha többé nem éltünk át ahhoz fogható, még 1968 augusztusában sem. Ez a tragédia nem pusztán politikai természetű volt: mint minden igazi tragédia, metafizikai jelleget öltött. Elég hamar megértettük, hogy nem a politikában, hanem a világrendben van az igazi probléma, s ezt a világrendet – ki-ki a maga módján – kezdtük el vizsgálni. Így született meg a mi irodalmunk, sorsának alakulása meghatározta a mi személyes sorsaink alakulását is. Idő múltával a „mi” névmás szétesett, s lett belőle szerényebb, néhány erős „én”. Majd minden „én” hosszú, kanyargós, de minden esetben nehéz utat tett meg saját maga megvalósítása során. Minden „én” keresztülment az egyéni stílus és filozófia keresésén, kétségeken a saját erejével kapcsolatban, személyes tragédiákon, a feladás kísértésén. Egyesek status quo-t kötöttek, másokat elmegyógyintézetbe zártak, voltak, akik megalkudtak az irodalmi napszámomunkával, egyesek a miszticizmusba menekültek, vagy önmagukba, elzárkózva a művészet elefántcsont tornyába. Csak néhányan maradtak, akik bírták lelkierővel, s akiknek köszönhetően most én hetedhét országon túlra vetődve úgy gondolom, hogy többé-kevésbé nyugodtak lehetünk az orosz irodalom további sorsa felől.

Nem fogom név szerint megnevezni őket, nem csak a biztonságuk érdekében, hanem azért sem, mert nem látom értelmét néven nevezni őket itt, mikor a hazájukban csaknem névtelenek. Az irodalom nem az újságírás felségterülete. Nem akarom, hogy a gyorskező újságírók még disszidenseknek, ellenzékieknek vagy harcosoknak nevezzék őket. Nem azok, ők írók. Érthetetlen és visszataszító számomra az újságírás hisztérikus viszonyulása az irodalomhoz. Vajon nem paradoxon-e, hogy egy újságíró az irodalomról ír? Információ az irodalomról – mi akar ez lenni? Miért lenne akkor szükség magára az irodalomra? Könyvek kellene, és nem a róluk írt cikkek. Manapság olyan nagy a kultúrája az irodalomról írásnak, hogy az háttérbe szorítja magukat a műveket. A fedőn megjelenő gőz a fazékban fővő levesen még nem csilapítja az étvágyat.

Amerikába jöttem, itt fogok élni. Bízom benne, hogy a továbbiakban is képes leszek a munkámmal, azaz a költészettel foglalkozni. Új földet pillantottam meg, de nem új eget. Persze a jövő most nagyobb veszélyeket tartogathat, mint valaha. Ugyanis ha korábban nem tudtam

írni, annak külső, nem belső okai voltak. A kétségek, melyek időnként úrrá lettek rajtam és hallgatást eredményeztek, azt hiszem, ismerősek minden komolyabb irodalmár számára. Pocsék időszak az ilyen, amikor úgy tűnik, hogy már mindent megírtál, amit megírhattál, nincs több mondanivalód, kiaknáztad önmagad, hogy jól tudod a kifejezőeszközök árát; hogy a műveid jobbak, mint te magad. Az eredmény, hogy egyfajta bénulás vesz erőt rajtad.

Az efajta kétségektől, tudom, a jövőben sem fogok megszabadulni. Többnyire készen is állok erre, mert tudom, hogyan kell velük megbirkózni. De lelki szemeim előtt a bénulás más okát is látom: egy másik nyelvi közeg jelenlétét. Nem gondolom, hogy a tudatot működésképtelenné tehetné, de a munkáját megzavarhatja. Nem is az új nyelvi közeg jelenléte, hanem a régi hiánya. Ahhoz, hogy egy nyelven jól írjunk, hallani kell a kocsmákban, a villamoson, az élelmiszerboltban. Még nem gondoltam végig, miként lehet ezzel megbirkózni. De abban reménykedem, hogy a nyelv együtt utazik az emberrel. S abban, hogy ahová megyek, oda magammal viszem az orosz nyelvet. Végso soron úgysis Isten akarata dönt. Egy német író, aki maga is harmincöt évvel ezelőtt hasonló szituációba került, parafrázálva: „Die Russische Dichtung ist da wo ich bin”⁴.

Az eddigi, az otthoni életem, általában véve, most kényelmesebbnek tűnik lelki vonatkozásban, mint ami előttem áll. A körülmények többsége, melyekkel küzdenem kellett, fizikai, materiális természetű volt. A fizikai elnyomással, még ha valami felsőbbrendű jelleget is ölt, mégis csak könnyebb megbirkózni. Meg lehet tanulni, miként, mint ismert, ez akár művészi tökélyig fejleszhető. Azt hiszem, nekem sikerült is ezt elérni. Nem egyéb ez, mint annak a művészete, hogy a valóságot figyelmen kívül hagyjuk. Remélem, hogy ebbéli tapasztalatom a segítségemre lesz – oly mértékben, amint az szükséges, hogy tovább írhassek az anyanyelvemen, mely foglalatosságot korábban a személyes dolgomnak, most személyes kötelességemnek érzek. Ami a pszichikai nyomást illeti, ezzel kapcsolatban senki sem kezkeskedhet, de bízom abban, hogy az immunrendszerem képes lesz a harcot felvenni vele.

Az író – magányos utazó, akinek nincs segítője. A társadalom minden esetben – kisebb vagy nagyobb mértékben – ellenséget jelent. Akkor is, ha elutasítja, akkor is, ha befogadja. Mindenesetre mindkettőt durva módon teszi. Nem csak a saját tapasztalataim alapján, de a környezetemben látottak alapján is egyre inkább meggyőződöm arról, hogy Szent Pálnak igaza volt, amikor a földet „siralomvölgynek” nevezte. Az ember, mint egyfajta állítmány, semmit sem profitál abból, ha áthelyezik valahová. A tragédiát csak tragédiára lehet felcserélni. Régi igazság ez. Az egyetlen dolog, amitől ez a tragédia modernné válik, az a hőseinek – a tragédia hőseinek – láttán érzett abszurd érzés. Csakúgy, mint a nézői láttán.

1972

Túri Katalin fordítása

1 Brodskij (1940–1996) 1972-ben száműzték a Szovjetunióból. Az USA-ban telepedett le. 1972-ben a New York Times-ban tulajdonképpen ezzel a levéllel mutatkozott be az amerikai olvasóközönségnek. Neve egyébként sem volt ismeretlen, különösen irodalmi körökben, hiszen 1964-es koholt pere, majd 1972-es végleges száműzetése nagy visszhangot keltett. Száműzetését követően a legnevesebb költők (elsősorban W. H. Auden) és irodalmárok egyengették útját új hazájában. Angolul autodidakta módon tanult meg még a SZU-ban elsősorban azért, mert mindig is lelkesedett az angol-amerikai irodalomért, lásd az utalásokat Robert Frostra. Körülbelül a 60-as évek közepétől fordított is angolból, műfordításból élt, erre is történik utalás a levélben.

2 Önvigasztalás, önmagunk megnyugtatása.

3 Brodskij arra utal, hogy az irodalom erkölcsbírává vált, az erkölcsi kérdésekben döntő jelentőségűvé.

4 „Az orosz költészet ott van – ahol én vagyok”.